

RADVÁNSZKY GYÖRGY EPERJESEN.

PÁLFFY ALBERTTŐL.

(Székfoglaló. Olvstatott 1864. decz. 31-dikén.)

I.

Higgadt, ovatos kételkedés! te vagy a nyugalom és mérséklet anyja; de a miről az ész, igaz- vagy bal-úton dönthetlen meggyőződést szerzett: az vezeti a halandót teljes boldogságra, vagy elragadja a képtelenségig vitt tulságokra és iszonyatosságokra!

A történet irtóztató jellemeket hagy hátra, emlékül az utódoknak; de a szívek belső működését, a tettek indokát, a körülmények ellenállhatlan hatalmát elrejtí. Lány, érzékenyszívű emberek tűnnek ma már fel, mint gonosztevők, mint emberiségből kivetkezett szörnyek, kik a látszat és hagyományok szerint embertársaik kinzásában és hóhérlásában találtak élvét és gyönyört. Bárgyúk, rövidlátók, korlátolt felfogásuak oly alakot vesznek fel képzeletünkben, mint a kiknek egész élete kitűzött nemes czél volt, működésök átgondolt tervet, szigoruan követett rendszert, s az események egymásba foglalt láncszemet képeztek. Fejtsük meg egy pár történelmi egyénnek szíve rejtélyét, s bocsássuk szélnek eddigi csalódásainkat.

II.

Hazánk állapota 1686 után egészen új, válságos helyzetet idézett elő. Buda már vissza volt véve a töröktől, s a nyugati segédhadak diadalkoszorúzva térének haza.

Egyszerre rettenetes kérdés támadt fel. Kinek számára foglalták vissza az ország fővárosát? ki élvezendi a győzelem gyümölcsét? A bécsi kormány, vagy azon koronkint helyén álló büszke párt, mely száz év óta egyetlenegy kedvező alkalmat sem mulasztott el a harc megújítására, s mely az írott törvényeket valamely szolgálkú kisebbség árulásainak nevezve, nem tudott lemondani függetlensége gondolatáról?

E párt, több mint évek sora óta, csak Erdélyt s Magyarország felvidékeit birta; a déli megyékben a török ütötte fel sátrait, elűzván közeléből a polgárosodás minden jelét. És mégis az ország nyugati megyéit hűbérben bíró, meggazdagodott oligarchia, támogatva idegen hadakkal, távol sem volt képes a szűk térre szorult magyarságot meghódítani. Uralma csak addig tartott, meddig örseinek vonalát kiterjesztheté: azontul az ősi állam következett, a korhoz mért legezéírányosabb szervezetével s a szabadság elenyészhetlen bálványozásával. Mi fog tehát most történni, midőn a török visszaveretett, s a hevert és véráztatott kövér föld új tért, új tápot nyújtand a Kárpátok aljáról ismét leáradó nemzetnek? Nem úgy mutatkozott-e, hogy Lipót hadai s a nyugati segítség csak ideig-óráig szerezték

vissza a birtokot, s azután Tököli Imre, vagy egyik utóda ver fészket a rónákon?

Minden korszak megtermi a viszonyok által követelt szükséges egyéneket. A nápolyi származásu Caraffa, a ki a jezsuiták tana s a szent inquisitio borzalma alatt vette nevelését, Felső-Magyarország kormányzójává neveztetett. Nagy volt a kezébe letett hatalom, de ezzel nem elégedett meg. Korlátlan ur és ítélő bíró volt már az emberek tette fölött; de nem akart megállapodni, míg törvényszéke elé nem idézheté a gondolatot, a véle-
ményt, nézetet s a szívnek titkos ohajtásait. Nem mintha különösen kegyetlen lett volna, nem mintha az eddig ontott vér szomját le nem csillapithatná, hanem mert meggyőződése sugallta, hogy bizonyos czélt csak bizonyos eszközökkel lehet elérni. A mit rabszolgaság alatt elaljasodott szülőföldjén hatályosnak tapasztalt a vallás tévelyeinek kiirtásában, átültetni szándékozott a politikába is.

Rendszerének még ekkor nem volt neve. Ma terrorismusnak nevezték el azok, a kik feltalálták, s gyakran azokat vádolják vele, a kik e modort alig halavány másolatban, s legtöbbször csak a szellemi befolyások használata által, utánozzák.

Caraffa tábornok, Stahrenberg grófnak, a magyarok halálos ellenségének befolyása által, kieszközlé a felhatalmázást, hogy titkos törvényszéket állithasson fel. Ám vérezzék el a néhány száz között itt-ott egy pár ártatlan is: ha ezzel milliókat lehetend visszatartóztatni a fölkelőkhöz pártolástól!

A vett teljhatalmazás nem különbözött más, ezen

korbéli hasonló okmányoktól: csak azon végzetteljes záradék volt, mintegy mellékesen, belévetve, hogy a törvényszék a vallatásokban a kínzást is használhatja. De csak ennyi kellett, hogy a borzalmak kapuja megnyíljen, s megfertőztesse az emberiség történelmét ama rettenetes lappal, mely „az eperjesi mészárszék“ neve alatt fordul elő.

III.

Az 1687-ki év február 10-ke volt azon nap, melyen Caraffa, kíséretével és egész készületével, Eperjesre érkezett. A hóhérok, a kinzó szerek társzekereivel, e szomorú had közepén vonultak be. Harmincz hóhér, mind újonnan készült zöld egyenruhában! A ki látta őket, megütődve kérdé önmagától: oly sokat tartanak ezek közülünk halálos büntetésre érdemesnek, hogy harmincz hóhér kell a munkához? Eperjes békés polgárai azt hitték, hogy a poroszlók legelőbb is a vidéki urakat hurczolandják be áldozatul, s csak akkor üté meg szívöket balsejtelem, midőn látták, hogy a hadak bevonulása után a fővezér a város kapuit bezáratja, s azon parancsolatot adja ki, hogy bárki szabadon bejöhet ugyan Eperjesre, de a várost egy lélek sem hagyhatja el.

A polgárok a vihar előtti csend érzetével vonultak házaikba. Mindamellett nem hihették, hogy midőn minden nemesi kastélyban egy-egy nyílt felkelő főnök lakott, a természeténél fogva mindig mérsékeltebb városi polgár legyen arra hivatva, hogy az újonnan felállított vérpad és kinzó kamarák ízét kóstolja meg. Azon időben még nem ismerték a terrorismss azon elméletét, mely

kezdetben a legközelebbi, habár kevésbbé vétkesekert ragadja meg, hogy így azok, a kik magokat valóban a bakó kijelölt áldozatainak tartják, már csak állati ösztönből is rettegéssel teljenek el.

Az első este, a fővezér szállásán, a Medveczky-ház egyik szobájában, három egyén fűtközött a kandalló mellett.

Az első Perczhoff jezsuita, ki soha sem volt boldogabb, mint most, midőn lelke meggyőződése szerint a legmagasztosabb emberi kötelesség teljesítésére volt hivatva. Ezen ember szigoruan megtartá szerzete rideg szabályait; bőjtölt és sanyargatá testét, midőn módjában lett volna lakmározni és féktelenkedni. Tudta, minő hivatala lesz itt; de azt gondolta, mily mulékony és aprólékos szenvedés az, ha valakit tűzzel-vassal égetnek, forró vízzel locsolnak, csontjait szétzuzzák, ellenben ezen eszközök másokat ezrével mentenek meg a tévelygéstől s az örök kárhozattól. Szerinte kivégeztetni anynyi, mint Istennek a bűnösök iránt mutatott különös irgalmát élvezni. A ki hóhér pallosa alá hajtja nyakát, töredelmes szívvel készült el a halálra, s az örökkévaló bíró elé bűnbánó lelket állit; míg más halandó csak kockát játszik üdvével, s ha, mint az irás mondja, az igaz is hétszer vétkezik napjában, véletlen kiszóllittatása esetére könnyen készületlenül kerül a rettentő számadás elé.

A második Szentiványi László, ki a toll embere levén, igen megvetett kenyérkeresetet űzött azon harczidőkben. Szive gyűlölséggel volt telve az őt lenéző büszke urak iránt; de nem azért jött Caraffa közelébe,

hogy boszúja tüzét oltsa. Sőt inkább e pályát, mint rá nézve azon egyedüli utat és eszközt tekintette, melyen maga is urrá lehet. Nem kételkedett, hogy a kinek atyját kivégezteti ma, holnap neki, a nagy vagyonu tekintélyes hazafinak csak egy mosolyába kerül, és barátja s bajtársa lehet a fiúnak.

A harmadik Megyeri Gábor. Zömök, piros képű, eleven, mozgékony s az erőtetésig vig kedvű emberke. Neveletlen, tudatlan, s a mellett az arczátlanságig oly elbizakodott, hogy mindig azt hitte, elméje élével és találékonyságával tuljár az egész világ eszén. Jelen pályáját ez is ideiglenesnek és átmenetinek tekintette. Ha majd más világ lesz — gondolá — ő lesz, ki az első kárhoztató ítéletet mondja ki a jelenre, az emberek pedig kapva kapnak rajta.

A két utóbbi tagja volt azon vérbiróságnak, melyet Caraffa állított egybe. Megyeri Gábor az ujdonsült méltóság büszkeségével szalasztá ki e szavakat:

— Mi, tizenketten, élet és halál urai lettünk!

— Az ég őrizze meg szívünket a kevélységtől — felelt a jezsuita — sőt épen legutolsó engedelmes szolgáló levénk Istennek, a ki megbizott minket, érdemetleneket, hogy akarata teljesítésére legyünk e földön. Aztán a törvényszék ítél ugyan, de a halálos büntetést csak úgy hajthatja végre, ha Bécsben megerősítették.

— Ugy van — vevé át a szót Szentiványi László — s ezen föltétel nélkül be sem tőlnék birói székembe. Gyarló ember vagyok, a ki inkább elbocsát meggyőződésből tiz vétkest, mint elítél tévedésből egy ártatlant.

— Nem jól fejezte ki magát, Szentiványi uram —

szólt közbe Perczhoff pater. Ha valaki hallaná beszédét, azt mondhatná, kegyelmed egyenesen Lipót császárra hárítja a felelősséget, ha megerősítene oly halálos ítéletet, melyet ezen törvényszék, netán emberi megbocsátható hibából, elhamarkodva mondott ki. Ellenkezőleg. E roppant birodalom urának ezer gondja van. Elméjét a közjó ügye foglalja el, egyes emberek dolgára nézve kénytelen minisztereinek tanácsára hallgatni. A miniszterek azonban csak az actákra alapíthatják tanácsaikat, a többire nézve biznak a mindenható sugallatában, mely ünnepélyes pillanatokban nem hagyja magára azokat, a kiket e földön képviselőivé tett. A mi minket illet, lelkünk szintén fel van mentve minden felelősségtől, ha teljesítettük kötelességünket, s emberi nyelven szólva, a dolgok állásáról teljes meggyőződésre igyekeztünk jutni. A földi bíró, ha a kifogás nélküli tanút kihallgatta, vagy megértette a vádlott saját vallomását, kételkedés nélkül törheti el a pálczáat.

Ugy látszott, Perczhoff atya beszéde nagy megnyugvást okozott a jelenlevőkben. Majdnem sajnálták, hogy ezen kenetteljes igazságokat a bíróság többi tiz tagja nem hallhatta. Most már nyugodt lélekkel láthatnak munkához. Valószínű ugyan, hogy midőn Caraffa szolgálatába állottak, akkor már megalkudtak valahogy lelkiismeretökkel; de a mit most hallottak, kételyök utolsó árnyékát is eloszlatá. Hiszen így a felelősség örökös circulus vitiosus fog képezni, melynek kezdetét vagy végét senki sem láthatja. Elhiteték tehát magokkal, hogy most a végzet hatalma előtt hajlanak meg s csak Isten akarátának teljesítésére hívtak meg.

Szentiványi eléggé szívtelen ember volt; de mint prókátor nem örömet jött ellenkezésbe az irott törvények betűivel. A többi között a kinzó szerek által kicsikart vallomásokról még megtartá magyaros felfogásait. Jártában, keltében látta már ugyan, hogy a tetten kapott tolvajt derekasan megszabdalták, ha bűntársait kivallani nem akarta; azt is tapasztalta, hogy a gyilkos, a kinek fejére tanúk esküdtek, tüzes vassal kényszerítettett vallomásra; de hogy előkelő polgárokat, nemes és vitézlő fényes uraságokat, kiket névtelen feladók vádolnak, s a kiket csak pusztá gyanú ér, legelőször is a hóhérok kezébe adjanak, s így a kinzottak vallomásaiból állítsák össze az összeesküvések történetét: kissé mégis szokatlan eljárásnak találta.

— Megesik néha, hogy ártatlan ember bűnösnek vallja magát a kínpadon?

A jezsuita, ki az ujoncz bírák ilynemű kérdéseire hihetőleg el volt készülve, vállvonogatva felel:

— Nagyon ritkán; jobban mondva, soha. Mert lássa, Szentiványi uram, a kinzó szer oly eszköz, melyhez csak általános romlottság idejében folyamodunk. Voltak idők, midőn egy fél ország eretnek kezdett lenni; most pedig azt tapasztaljuk, hogy e nép közül keresve kellene keresni, a ki nem lázadó, felkelő. A csodáig vitt vakeset volna, ha e vidéken oly ember kerülne kezünkbe, a ki szóval vagy tettel részes ne volna a felkelésben. És végtére is, ha ártatlant kinzanának meg, s bűnösnek vallaná magát, nem szerencse-e részéről, ha rút hazugságaért még e földön megszenvedhetett? A kínpad csak jót eredményező szer lehet a böles bíróság kezében. A

ki gyáva testi fájdalmak miatt bűnösnek hazudja magát, folytatják rajta a kínzást, míg büntársakat is vall. A bíróság belátásától függ, mit tegyen az új nevekkel. Ellenben az igaz ember előtt a kínpad minden borzalmát elveszti. Az ártatlanság érzete csodálatos erőt kölcsönöz a leggyengébbeknek is; míg a makacs, megátalkodott és elvetemült nyomorulttá lesz. Fialat koromban magam sem vélekedtem e tárgyban különben, mint sok közönséges ember; de miután beutaztam Olaszországot s Spanyolországot, s láttam, hogy szent életű ősz öreg férfiak, nagytudományu püspökök és érsekek, a kik, ropant kincseik daczára, szándékos szegénységben élnek s ájtatos vezeklésben töltik napjaikat, tiszta meggyőződésből állítják fel a szent inquisitió székét, s áldást imádkoznak a tüzes vásra, a forró vizre, a csonttörő sarukra s az izmokat feszítő csavarokra: megedzettem szívemet, s többé nem kételkedhetem, hogy a mivel a legszentebb célok vannak összekötve: az hibás, vétkes, kegyetlen, törvénytelen és Isten legmagasabb akaratával ellenkező nem lehet, az igazságot kereső bölcs bíró kezében.

Ezzel vége szakadt a beszélgetésnek. A bírák oly nyugodt lelkiismerettel készültek a munkához, mint midőn a gazda elhatározza, hogy elvénhedt rosz juhait közül ennyit meg ennyit ad el a mészárosnak.

IV.

Egy ideig a nagy közönség csak sejtette, mi történik a Medveczky-ház szobáiban s a börtönökké változ-

tatott pinczék boltozatai alatt; de midőn a vérbiróság másod elnöke, Wallis ezredes, és Fischer Mihály, a kassai kamara igazgatója, még a legelső halálos ítéletek aláírása előtt, kiléptek a törvényszékből, az eljárás köztudomássá lőn egész borzalmában.

Egyszerre tudva lett, hogy a ki Caraffa kezébe került, mindegy volt annak, vallott, nem vallott: a kintpadot és halált el nem kerülhetette; a ki hallgatott, kinozták, hogy beszéljen; a ki beszélt, hogy többet mondjon s nevezzen meg újabb áldozatokat. Tudva volt, hogy a vérbiróság káplánja, Perczhoff pater, kegyelem és vagyonvisszaadás ígérete mellett, minden vádlottat a protestans vallás elhagyására szólít fel. Biztatásait ernyedetlen következetességgel folytatja a vérpadig, s csak midőn az elítéltet a hóhérok ragadják meg, kiált fel nagy szóval: „Istennél a kegyelem! imádkozz’, bűnös lélek, és halj meg!”

Egy szűk tér, az eperjesi collegium éjszaki oldala mellett, a hol ma a szentháromság oszlopa emelkedik, volt vesztő helyül kiszemelve. A kivégezéseket megelőző éjeken az ácsok elkészíték a pirosra festett állványt, az, utcákat katonaság lépé el, a nélkül, hogy akadályozta volna a népet részt venni a rettentő látvány szemlélésében.

Marczius 4-én volt az első tömeges kivégeztetés; ugyane hó 22-én a második, mindannyiszor barbár sulyosbitásokkal. A mint a városház tornyában megkondult a repedt harang, melyet csak tűzvész vagy kivégeztetés alkalmával huztak meg, a kapu megnyílt, a bírák elfoglalták az emelvényn helyeiket, s az elítél-

tek a poroszlók között egymás után hurczoltatak elő. Iszonyatos volt ezen boldogtalanokat látni, kik a kinzások válogatott nemei által testben lélekben ugy össze valának ronsolva, hogy alig volt már emberi alakjuk. A kiket vassal vagy égető parázsszal sütögettek, egész testök szénfekete volt: midőn ingeiket a hóhérok lerángaták, a sebekhez ragadt vászon a bőrt s néha a hust is két ujnyi vastagságban utána rántotta. A vesztő helyre lépők másként is már haldoklók valának; megkegyelmeztetések esetére sem érhatték volna meg a naplementét. A kivégzés gyorsítása egyedüli kedvezmény, melyre Caraffa foglyainak szabad volt vágyakodni.

A kivégeztetések a fölülről megerősített ítéletben kimondott súlyosbitásokkal mentek végbe. Idézzük az ítélet szavait: „..... nevezett bűnösök, összes ingó és ingatlan vagyonuk elvesztésén kívül, érdemlett büntetésül s másoknak elrettentő példájául, jobb kezöknek elvágatása után, lefejeztetnek; testök fel fog négyeltetni; ezen eldarabolt részek Eperjes körül az országutakra vettetnek, fejök, a városon kívül, egymás mellé pellengérré szegeztetik ki: így kívánván az igazság.”

Az áldozatok, a két első tömeges kivégeztetések alkalmával, csaknem kizárólag Eperjes és Kassa polgáraiból teltek ki. Később a portyázó hadak minden kézrekerültet Eperjesre hurczoltak. Tavasz nyíltára fogva volt már az ország nemességének színe. A többi között Szunyog Gáspár, Szirmay Miklós, Raksányi János, Géczi István, Berthóty Ferencz, Kende Márton, s Tököli korábbi követei a szultánnál: Géczi János és Jánoki Zsigmond. Mindnyájan tagjai oly előkelő családoknak

melyek ma is, két száz év után, az ország diszét képezik.

Ezen időben Zólyom megye bércei közt, ősi kastélyában élt egy igen gazdag és tekintélyes öreg ur, Radvánszky György.

Május első napja volt, s a háznál menyegzőre készültek. György ur legidősb leányát, Klárát, adá nőül rokonának, Radvánszky Jánosnak, a ki a lefolyt harcokban a nádor lovasai közt szolgálván, e miatt arája szívét teljesen meg sem hódíthatá, daczára hogy művelt, jeles és deli ifju volt.

Ős Magyarország szomorubb lakadalmat még nem látott. A vendégek fél gyászban jelentek meg. Délután hat órakor, midőn a társaság egészen együtt volt, a beszterczei lelkész összeadá a párt, s miután a vendégek tanui voltak az egybekelésnek, a nélkül hogy ajkaik csak pohárt is érintettek volna, kocsira, lóra ültek, s kezet szorítva a házi gazdával, haza tértek.

Épen az utolsó kocsi kerekei zörögtek ki a kastély kapui alól, midőn egyszerre mintegy négyszáz német lovasból álló csapat vette körül a kastélyt, s Görz ezredes, az eperjesi őrség parancsnoka, husz poroszló kíséretében, a hirtelenében be sem zárhatott kapun a kastélyban termett s a házi gazda szobájába lépett.

Azonnal ily hangon kezdé:

— Ragadjátok meg az árulót, kit épen tetten kapunk, midőn fölkelő czinkosaival titkos gyűlést tartott.

— Micsoda? — felel Radvánszky György — így lép be, Görz uram, egy magyar nemes házába?

— A ki házát lázzadók barlangjává teszi, ne hivatkozzék többé nemesi szabadságára. Ragadjátok meg a fogatlan vén ebet.

— Görz uram! — szólt erre az ifju Radvánszky János, a ki kivont karddal rohant apósa védelmére — kegyelmed csalódik: itt nem volt gyűlés; itt lakodalom volt; én vagyok a vőlegény, a ki nádorispán uram ezredében szolgáltam, s megtanultam, hol kell majd felelősségre vonni Görz uramat!

Az ezredes, a nélkül hogy az ifjura tekintett volna, felelt:

— Ugy látszik, ma már nagy érdemül tulajdonítja magának egynémely hadnagyka, ha egy nyáron át Eszterházy uram lovasai között gavallérkodott! De vigyázzon magára, szépséges öcsém uram, mert a mai világban néha nem igen érünk rá válogatni benne, ki a kurucz, ki a labancz? Egyik eb, a másik kutya. A kurucz Tökölinek adja az országot, a labancz pedig csak papiroson ismeri el a császárt urának. Ez a kettő között a különbség.

Mielőtt az ifju felelhetett volna, Radvánszky György, kezének egy intésével, hallgatást parancsolt. Egyszersmind eltávolíttatá leányát és az asszonyokat, a kik hangos siránkozások között léptek a szobába. És oda fordulva az ezredeshez, kérdé:

— Irott parancsolata van Görz uramnak, hogy engem elfogasson és mint utonállót a poroszlókkal megkötöztessen?

Ugy látszott, hogy e nyugalmas hang egy pillanatra megzavará az idegen lovas csapat vezérét; de

csakhamar visszaesék ismét előbbi modorába, s a poroszlókhoz intézve szavait, kiáltá:

— Mit késedelmezel, gaz szolga nép, ha hallottad, mit parancsoltam? A mi pedig Radvánszky uram kíváncsiságát illeti, lesz ideje megérteni Eperjesen: van-e jusa Görz ezredesnek elfogatni a kit akar, vagy nincs?

— Tehát nyílt erőszak? — akará viszonzni a házi gazda; de többet nem szólhatott, mert a poroszlók kendővel tömték be száját, s magát is földre rántván, előbb kötéllel kötözték meg, aztán kezére lábára vasat verve, kihurcolák a kastélyból, s felveték egy parasztszekérre, melyet a faluban foglaltak el.

Az ifju, kardjára támaszkodva, a szoba egyik szögletében nézte, mi történik. Azután Klára szobájába rohanva, térdre esék s kiáltá:

— Esküszöm! megszabadítom, vagy meghalok!

V.

Urrá levén Görz uram a kastélyban, a pinczéket s az ingóságokat a legénység prédájára bocsátá. Jó nevelésű s világot látott embernek tartván azonban magát, a felső emeleten két szobát az asszonyok számára rendelt ki, azon szigorú parancsolattal, hogy halálos büntetés alatt oda belépni nem szabad. Az este hamarabb bekövetkezett, mint vélte, s azért e napon nem indult tova. Foglyát levétetése a szekérről s bevitetése egy üres kamrába, adatván neki kenyeret, vizet és ágynak való szalmát nagy bőségben.

Másnap hajnalban megindultak s folytatták utjokat

a Garam mentében egész estig, midőn Tót-Lipcsébe érkeztek, s megszálltak az uraság házában, mely szintén Radvánszky György birtokaihoz tartozott. A cseledségnek sütni-főzni kellett, a legénység azonban itt is a pinczéknek esett legelőszőr, s lőn egekig ható lakmározás. A lánczokba vert foglyot pedig rideg kamrába zárták, s Görz uram, kimerülve az ut fáradalmaiban, a legkényelmesebb menyezetes ágyba vágta magát, eszímástul, sarkantyustul.

Lőn azonban, hogy a tót-lipcsei pinczékben a legénység oly hatalmas hegyaljai borra talált, hogy még éjfél ideje előtt az elsőtől az utolsóig lerészegedék vala. Még az őr is, ki a Görz uram ajtaja előtt álldogált, a sok lopva üritett pohár után nem állhatá tovább a di-csőséget.

E pillanatban valaki a kert felől betöré azon kamara ablakát, a hol György úr be volt zárva.

Az ifju volt, a ki megesküdött, hogy megszabadítja a foglyot, vagy meghal. És bemászván az ablakon, felkelté mély álmából apósát, s tudtára adá, hogy nyitva van az út a szabadulásra.

— A szabadulásra? — felelé keserű mosolylyal az öreg ur — mondd inkább: nyitva van a szökésre. A Radvánszky család feje azonban nem szökik: szembe néz ellenségének, jőjjön az bár elébe karddal, vagy a hóhér pallosával.

— Apám uramat a bizonyos halálra viszik.

— A „bizonyos“ szó nem halandó emberek ajkára való. Mivel vádolhatnak? Igaz, hogy annak idejében Tökölivel tartottam s vezettem a német ellen

Zólyom megye felkelő nemeseit; de a mióta kicsavarták a kardot kezünkől és én amnestia mellett ősi házamba visszavonultam, ország-világ tudja, hogy nálam ugyan még emliteni sem volt szabad a politikát. Fél év óta vesződöm azzal, hogy kibékitsem a pártokat. Ime magam menék előre a jó példával, midőn legkedvesebb lányomat adám feleségül a labancz hadnagynak, ki hogy más-különb helyére való legény, tudtam azelőtt is, és most még inkább tapasztalom.

Ezt mondva, a mennyire lánczai engedék, jobbját nyújtá az ifju felé.

— Hogyan! — felelt elfojtott hangon amaz — megveti e kedvező alkalmat, mely vagy fordul elő még egyszer életünkben vagy sem?

— Mondtam, hagyj magamra. Helyed feleséged mellett van, kit biztatnod és védelmezned kell. A mi engem illet, vakon és föltétlenül hiszek ügyem igazságának erejében.

— De hiszen tudja, hogy egyenesen Eperjesre hurczolják?

— Ott sem alhatott ki az igazság legutolsó szikrája; a zsarnokság is csak addig tarthatja fön magát, míg az igazságnak legaláb álarczát képes viselni. Nyílt homlokkal akarok lépni még a törvénytelen bírák elé is. Emberi teremtésekben nem gyűlhet egybe annyi romlottság, hogy kivetkőzve a szeméremből, az oknak árnyéka nélkül, halált mondjanak fejemre,

— Ugy hallám, vannak a bírák között, a kik hamis tanúkat tartanak zsoldban.

— Isten erőt azon órában, és torkukra forrasztatom hazugságaikat.

— Ám legyen; de legjobban szeretném én mégis, ha apám uram kilépne ezen ablakon s elvezetném a kert végéig, a hol leghivebb cselédeink s leggyorsabb paripáink várnak ránk.

— Van még egyéb mondanivalód?

— Ez első és utolsó szavam.

— Ugy hát, Isten velünk. Menj, és légy azon meggyőződésben, hogy engem veszedelem nem érhet. És ha igen: akkor véremmel ki tudja hány hazafit menthetek meg a haláltól. Mert ha a vén Radvánszky Györgyöt is kivégzik Eperjesen, ezen vérbiróság többé fön nem állhat: hiszen végtére is törvényszéknek nevezi magát, nem mézárszéknek. — Ime, vetted válaszomat. Fogadd köszönetemet jó szándékodért; s hogy meggyőződjél, mennyire nyugodt vagyok, nézz rám: bocsút intek feléd, megfordulok, s mielőtt egy miatyánkot elmondanál... elalszom.

Ugy történt. Radvánszky János ifju uram, a mer-ről jött, arra távozott, nagy szomorúsággal és elégedetlenséggel.

VI.

Gyors postalegény hozá meg a hirt Eperjesre, hogy hozzák már Radvánszky György uramat, épen, elevenen és jó egészségsben.

Caraffa a ház földszinti szobáiba sietett, s közlé a vett tudósítást a vérbiróság káplánjával, Perczhoff atyával. Radvánszky György a kezökben annyi, mint

Zólyom vármegyét tartani markukban; a ki pedig Besztercze ura, nem féltheti a bányavárosokat.

— Azt mondják — jegyzé meg egy kis gondolkodás után a fővezér — hogy Radvánszky György igen gazdag ember s általában igen pénzes rokonai vannak.

— Hallottam — válaszolá a jezsuita — de nem értem, mire czéloz ezzel generális uram?

— Semmire, csakhogy a pénz pokolban is kelendő portéka. Meglátja, pater, hogy ha hire megy Zólyomban e dolognak, a Radvánszkyak egyik fele Bécsbe fut, a másik nyakunkra rohan.

— A mint nekik tetszik; azt hiszem azonban, hogy Radvánszky uraimék közöl, a kik Bécsbe futottak, épen oly jó helyre kerültek, mint a kik Eperjesre jöttek egy kicsit szétnézni.

— Ugy értem, uram, hogy a Radvánszkyak sírása és könyörgése Bécsben épen úgy árthat a mi igazságszolgáltatásunknak, mint a hogy galibát okozhat nekünk azon Radvánszkyak aranya, a kik Eperjesre vetődnek látogatóba.

Perczhoff atya vállat vonított és szárazon mondá:

— Az igazságszolgáltatásnak mindez legkevésbbé sem árthat, föltéve, hogy bíránk gyorsan — jól értsen meg, gyorsan! — teljesítik kötelességöket.

— Én is azt mondom; de a mig ítéleteink, megerősítés végett, Bécsbe érkeznek, az alatt a Radvánszkyak betöltenek ott minden előszobát sirással és jajgatással.

— A ki szent czélt tűzött ki, a ki igaz ügy védelmére ajánlotta fel magát: nem tartozik válogatni az

eszközökben. A halálos ítélet megerősítése kétségkívül az udvar joga; de a vád alávétel és az eljárás tisztán és egyedül csak miránk tartozik.

E szavakra pillanatnyi csend állott be. A két férfi jól tudta, mit kell e két szó alatt „vád alávétel“ és „eljárás“ érteni.

Az óra esteli kilenczet vert. Ez volt azon idő, melyben Perczhoff atya „matutinumjait“ és „ad laudes“-ét szokta elimádkozni. Keze gépileg nyult ezüstcsatos és bársonykötésű breviariuma után.

— Még egy szót a lelki atyához — mondá Caraffa, s egyszersmind ő is sisakja után nyult.

— Parancsoljon, uram.

— Nem tudom, vette-e már észre, mint járnak nyakamra az eperjesi asszonyok, kiknek férjét a törvényszék kivégezteté?

— Minő kívánságuk lehet?

— Azt akarják, vétessem le a pelengérről az oda kiszegezett fejeket. Van olyan is, a ki tizezer tallért ígért halája fejében.

— És generális uram megtagadta tőlök e kívánság teljesítését?

— Ohajtottam volna bölcs lelkiatyánk véleményét hallani.

— Azonnal szolgálók vele. Soha sem szoktam kétértelmű lenni. Szavaim, mint az evangelium parancsolja, mindig egyenesek: igen, vagy nem.

— Elfogadhatom a tizezer tallért hála fejében, vagy nem?

— Bizonyosan hogy el, még pedig minden kétke-

dés nélkül. A felsőbb parancsolatok elrendelik, hogy a kivégzettek feje, a város kapuja előtt, pelengérré szegeztessek, de sehol sincs megírva, meddig kell azoknak ott maradni. Ez egyenesen a fővezér belátásától függ. A négybe vágott testek részeit úgy is még azon éjjel összelopkodják a rokonok, ha csak az ebek vagy farkasok meg nem előzik őket. Nem tudnám, mért rontanám meg a síró özvegyek kedvét azzal, hogy férjök elvágott fejét oda ne illeszszék a formátlan törzshöz? Minő különbséget tesz a dologban: ha e nyomorult fehér nép ingyen vagy pénzen jut férje vértelen fejéhez? Épen semmit. Azért is, az én lelki felelősségemre és számadásomra, bátran nyujthatja ki kezét, generális uram, e pénz felé. Én mondom ezt, Perczhoff atya, a kinek nem jut eszébe, hogy e kincsen talán meg is lehetne osztoznia. Hiszen én még saját fizetésem nagyobb részét is évenként ajtatos szent czélokra szoktam áldozni; a világ gyönyörűségeitől pedig mindig undorral fordultam el: én, a ki örökös szegénységi esküt tettem le. Másként áll a dolog generális urammal, a ki világ fia, fényes hatalmas ur; szép, nyájas és szelid felesége van, a ki a mellett oly bátorlelkű, hogy hódolva az igazság parancsoló szózatának, ablakából nézi, midőn a lázadók feje a porba gördül, és kendője lobogtatásával fejezi ki megelégedését a hóhér ügyessége fölött! Csak rajta: minden levágott fej generális uram birtokába tartozik; ha a pénz az asszonyoké: a csere szabad. A ki jó munkát tesz, nincs eltiltva tőle, hogy tisztos alkalmá kerülvén, abból becsületes hasznot ne vonhasson.

Ezzel elváltak, a fővezér megüzentetvé az instan-

eziás asszonyoknak, hogy 10,000 tallér lefizetése mellett mindenki elvihet egyet-egyet a pelengérre kiszegzett fejekből. Perczhoff atya pedig kezébe vevé a breviumot, s megnyitá ott, a hol a napra rendelt officiumot a zöld selyem zsinórok jelölék: „Deus in adiutorium meum intende. . .“

VII.

Radvánszky György pörére nézve Caraffa és a gyóntató atya, Perczhoff, különbözőleg vélekedtek. A fővezér erővel azon volt, hogy a kik a Radvánszky-háznál, lakodalom ürügye alatt, titkos gyűlést tartottak, kivétel nélkül Eperjesre hurezoltassanak. Egy-kettő — véle — a kinzás alatt majd vall magára és a többire; és ez elég lesz az ítélet indokolására.

Ilyenek hallatára Perczhoff pater utolsó érveihez folyamodott. Figyelmezteté a fővezért, hogy senki sem tudhatja, meddig állhat még az eperjesi vérbíróság? Ki tudja, melyik órában érkezik a parancsolat, mely a törvényszék működését felfüggeszti! Valóságos kötelességmulasztás tehát a drága időt azok végett pazarolni, a kik még majd csak ezután kerülnek be, a helyett, hogy igazság szolgáltatnék a már elfogottak fejére.

Ha még ez sem használt, mondá:

— Gondolja meg, generális uram, hogy az eperjesi vérbíróság csak az eljárás módja és a külső formák megtartása miatt neveztetik törvényszéknek. Tulajdonkép nem egyéb az, mint kirendelt politikai commissió, és mint ilyen, nem azt nézi, kire minő fokát bizonyít-

hatja be a lázadás vétkének? csak azt vizsgálja: ki minő veszedelmes ember lehet valamely fordulat esetében? kiknek életben maradása nehezíti az ország lecsendesítését? és kik gátolják tévelygő megátalkodottságukban még most is, hogy Magyarországon, mint hajdan volt, egy igaz vallás uralkodjék, egy pásztor alatt, egy akolban.

Caraffa azonban nem tudott megválni kedvencz eszméjétől, hogy egyszerre vagy hat Radvánszkyt s vagy husz zolyómmegyei gyanus nemest négyeltessen fel.

Tapasztalnia kellett azonban, hogy a Radvánszky család összefogdostatása nem könnyű dolog, s Görz ezredes már kétszer fordult meg azon a vidéken, s csak igen középsorsú emberekkel szaporíthatta az eperjesi börtönök lakóit.

Később tudva lett, hogy Radvánszky György rokonai és barátai közül a mérsékeltebbek, vagyonosabbak és tekintélyesebbek rendre Bécsbe futottak, s egyesülve Eszterházy Pál nádorral, betölték a levegőt Caraffa elleni vádakkal.

És, a mint eleinte mutatkozott, nem is minden siker nélkül. Ugyanis, felsőbb rendelet következtében, Kassán külön bizottság ült össze, melynek feladata volt megvizsgálni a Caraffa ellen felhozott vádakát. A nádor, verni akarván a vasat, míg meleg volt, levelet írt Caraffához, azon kérdéssel: mikor vetend már egyszer véget eme borzasztóságoknak?

A jobbak reménye azonban csakhamar megsemmisült. A kassai bizottság tagjait a magyar nemzet fő ellenségei Kinsky és Strattman nevezték ki, s így nem

csoda, ha e bizottság rövid idő múlva megszűntetése működését, s ily határozatot hozott: „A kik Caraffa ítéleteit igazságtalanoknak neveznék, fogsággal és vagyonuk elvesztésével bünhődjenek.“ — Ezzel egyszersmind Caraffa bécsi jó barátai kieszközlék, hogy őt nevezték ki az egész felvidék főkormányzójává. Az történt vele, a mit még álmodni sem mert volna: elnyeré az aranygyapjas rendet, melynek birtoka után fejedelmek és királyok hijába sovárgtak.

Ezen új méltóság, fény és dicsőség mámorában jutott először eszébe, hogy a nádor levelére még most is adós a válaszszal.

Felelé tehát, hogy: „az eperjesi vérbiróság jóformán még meg sem kezdte működését; teendőinek vastaga még csak ezután következik.“

A többi között épen itt volt kéznél Radvánszky György, a kinek pörbe fogatásával tudtára adhatta a világnak, hogy az eperjesi harmincz bakó közül még egy sincs hivatalából elbocsátva.

VIII.

Radvánszky János ifju uram, polgári ruhába öltözködve, Eperjesen egy kurta kocsmában lakott, a hova néha a vérbiróság foglárjai és poroszlói is betekintettek. Ez uton remélt egyet-mást megérteni, mi történik a Medveczky-ház belsejében?

A borozni járó poroszlók közül egyikkel, a ki közlékenyebbnek látszott a többinél, bővebb ismeretséget kötött. Szóból szó, ajánlatból alku következett, s végre

megegyeztek, hogy egy éjjel, midőn az alkalom kedvező leend, az ifjat titkon bebocsátandja apósa börtönébe. A megvesztegetés dija száz aranyban lőn megállapítva; az ifjunak papi ruhát kellend öltenie, mintha a fogoly lelki vigasztalására bocsáttatnék be. A poroszló oly szerény volt, hogy a díj lefizetését előre nem követele, sőt megkínáltatván a kialkudott bér felével, azt visszautasította. Az ifjunak nem lehetett ugyan különös bizalma az ily nagyon is előzékeny természetű poroszlóhoz, de végtére is nem sokat válogathatott az alkalmas módokban és eszközökben.

Sok halogatás után végre jelenté a poroszló, hogy a találkozás megtörténhetik. Az ifju papi ruhát s arrabő köpenyt öltött, kezébe könyvet vőn, s a rá várakozó poroszlóval, egy hátulsó ajtón át, belopózkodott a Medveczky-házba, s folyosóról folyosóra, lépcsőről lépcsőre jutva, mindketten a fogoly börtönének ajtaja elé értek. A poroszló kinyitá a lakatokat, s a katona, a ki őrt állott a folyosón, semmi okot sem talált ellenkezésre.

Midőn beléptek, a poroszló csak annyit sugott az ifju fülébe, hogy fél óránál több időt nem engedhet; a száz aranyat átveendi, ha mindketten megint a házonzon kívül lesznek. Aztán eltűnt.

Az ó kor börtönei képzeletünkben mint föld alá épített félhomályos termek tűnnek fel, magas, szabályszerű ivekkel, melyek tömör, négyszegű faloszlopokon nyugosznak, s hol a borzalmat a költészet s az építészet idomai szelidítik. A Medveczky-házban azonban a rég nem használt pinczék és omladozó csatornák zárták el a foglyokat a világtól: undorító nehéz szag, rom-

lott, dögleletes levegő szorult e penészes üregekbe, hol a megszorodott patkányok még mindig nem akarák elismerni a beköltözött új lakók felsőbbbségi jogát.

Az üreg közepén mécs pislogott, belebb egy szögletben szalma volt hintve, melyen sötét alak hanyatt fekve nyult végig.

Az ifju kezébe vette a mécset s oda világított a mozdulatlan alak arcvonásaira. Visszariadt, mert az első pillanatban azt hitte: tévedésből vagy rossz akaratból valamely rá nézve idegen és ismeretlen rabhoz vezették. A hanyatt fekvő alak azonban megismeré az ifjat, s a nélkül, hogy fejét is mozdítaná, gyenge, erőtlen, beteg hangon mondá:

— Mily szörnyű balsors vezethet téged ide, fiam? Rabul hoztak, vagy csak látogatni jöttél apósodat?

— Könyörülő szivre akadtam, a ki áruhában ide vezetett. Fél óráig bátran beszélgethetünk: itt vagyok, hogy halljam, mit parancsol?

— Köszönöm; jó fiam vagy, nem kételkedtem benned.

Az ifjunak igen feltűnt, hogy apósa még mindig mozdulatlanul fekszik.

— Beteg apám uram?

— Épen nem, édes fiam. Egy kis gyengeség, egyéb semmi; ma reggel mentem keresztül a második foku kinzásokon.

— Egek, irgalmazzatok! Kinpadra hurezolták a hetven éves, galambősz öreget!

— Ne rémitsen el, fiam, a pusztá szó. A kinpad is csak olyan, hogy nagyobb a hire, mint a valóság; és

közben-közben még egy kis szünet is akad. A midőn azt hittem, tán felét sem szenvedtem ki: ime, nagy csodálkozásomra, letelt a hat óra.

— Hat óra!

— A második fokozatu kinzás már gyötrőbb; de ez sem elviselhetlen. A tiszta lelkiismeret oly csodálatos erőt ad a szenvedőnek. Az álarczos birák, kik a vallomásokat jegyezgetik, alig győztek jeleket adni a hőhéroknak: mert tudd meg, fiam, hogy a miként ártatlannak ismerem magamat, azonkép meg nem fertőztetém ajkaimat gyáva hazugsággal.

— De hiszen apám uramnak keze lába össze van zuzva.

— Majd meggyógyul, a mikorra kell. Az orvosok azt mondják, hogy az ily mesterséges kinzás, a ki túlélheti, idővel még megedzi, megerősíti a testet. Mi ujság otthon?

Tekintve az idő rövidségét s a muló perczek értékét, az ifju röviden elmondá, hogy felesége a rokonokhoz menekült, a Radvánszkyak pedig Bécsbe utaztak.

— Kegyelemért akarnak esedezni? — kérdé az öreg, és szeme mélyében villámsugár czikázott keresztül.

— Ki akarják apám uramat innen szabadítani.

— Ah, ugy-e? már te is szójátékhoz folyamodol? Azonban kárba megy fáradozásuk. Mához egy hétre megizleltetik velem a kínpad harmadik és utolsó fokozatát. Ne ijedj meg: ez már nem töri a csontokat, nem szaggasztja ki helyéből az izmokat: ez csak fáj, nagyon fáj, szörnyű sebhelyeket hagy hátra, de közölök egy sem veszedelmes. Az egész csak forró viz és tüzes vas, egyéb semmi.

— Ez nem fog megtörténni; esküszöm az égre, hogy én kész vagyok a legvégsőre is.

— Én azonban, mint második apád, parancsolom, hogy őrizzedjél minden meggondolatlanságtól. Igaz-e, mit itt egy pár elejtett szóból megértettem, hogy országgyűlést hirdettek Pozsonyba?

— Ugy van; e pillanatban azonban csak apám uram megszabadtásáról beszéljünk. Oh, mint köszönöm az égnek, hogy ifju vagyok, erőm és bátorságom van; még nincs minden elveszve; egy hét alatt sok történhetik.

Radvánszky György azonban csak ajka fanyar mosolyával adá értésül, mennyire terhére vannak az ily céltalan biztatások. A félholt alak, mely tagjainak egy-egy izecskéjét sem mozdíthatá, e perczen is csak hazája veszni indult ügyeire akárt gondolni. És kérdé:

— Bemegy Tököli Imre pártja az országgyűlésbe?

— Meg van híva az egész ország.

— Valamit akarnék neked mondani, ha még volna rá időnk.

— Még nem hallom kísérom lépteit.

— Ám halld, minő gondolataim voltak, midőn a kőpadon ki valék nyújtóztatva. Szemem nem látta a hőhéro arcátlan kíváncsiságát, midőn testemhez értek s vonásaimból akarák kilesni, mit érzek betanult művészetekre? Arra sem hallgaték, a mivel szüntelen ugyanazt kérdő bíráim gyötörtek. Lelkem előtt, a fájdalmak őrülségében, mindig azon kérdés lebegett: mit fog tenni ily napok után a pozsonyi országgyűlés?

— Azt mondják, királyi propositióba lesz téve, hogy az ország mondjon le a szabad királyválasztás jogáról, s Tököli pártja ellenezni fogja.

— Oh nem! nem! Nem így álmodám a kínpad fájdalmainak deliriumában. Tököli pártja egyszerre böles politikához folyamodott. A pártokra nézve néha nem marad egyéb hátra, mint saját kelepezejében fogni meg az ellenfelet. Hányszor kezdték el fölöttünk a temetési éneket, s mindannyiszor felébredtünk dermesztő szunnyadásunkból. Meglásd, e párt nem teszi kockára azt, a mi nagy kimerültségében erejéből még fenmaradt. Inkább félrevonul, és egy időre átadja az országot Eszterháznak és a primásnak, tegyenek vele a mit tudnak, s mentsék meg legalább a jövőt. Nem tudom, mi ujat irnak majd Pozsonyban a régi törvénykönyvbe; de a vigasztaló angyal, ki szörnyű szenvedéseimben az enyhülés poharát tartá száraz ajkamra, egy szebb kor felé mutatott, mely megjövend a századok messzeségeiben. Napjainkban az írott betük ugysis rég elvesztették egykori erejüket. Csak az hivatkozik reájok, a ki hasznát látja. Száz év óta kötünk egyik fegyvernagyvást a másik után, s az aláíraskor egyik vagy a másik fél soha sem adá rá kezevonását őszinte gondolattal. Nem, mintha tudva, hamis adós levelet cserélt volna ki, hanem mert előre látta, hogy meg sem szárad a tinta a papíron, s a vita meg nem szűnt tárgya, a legelső kedvező alkalommal, szöszegésre vezeti a feleket. Ok az új harcra lesz mindig, a mennyi kell; ürügy pedig, a mennyit találni akarnak...

E pillanatban megesattant kívülről az ajtó kilincse. A megvesztegetett poroszló lépett be, s alig engedve

annyi időt, hogy a jó rokonok bucsút vegyenek egymástól, kivezeté az ifjat a börtönből; onnan elértek a lépcsőkre, folyosókra, az udvarba, a kapu alá, s végre kün voltak az utcán, szerencsésen.

Az ifju megköszönte a poroszló szives szolgálatát, s átadá a kialakult bért, megkétszerezve.

A poroszló zsebébe csusztatá a pénzt, s ekkor hirtelen tiszta magyar szóval mondá:

— Szép kis atyai oktatás volt, a mit Radvánszky György öreg uram adott szépséges vejének.

— Hah! ... tehát árulóval volt dolgom? — felelt az ifju, s kardja után nyult, de csak papi öltönyének öve akadt kezébe.

— Bizony különös — folytató a másik, mialatt jobbajával kardja markolatára esattantott — két hét óta alkudozom Radvánszky János urammal, s nem ismeri meg rajtam, mint kinlódom a német beszéddel.

— Ki vagy, nyomorult, a ki, magyar létedre, kelepcebe viszed hazádfiát?

— Megyeri Gábornak hívnak, ha hallotta e nevet. Tagja vagyok a vérbírósnak; de megesik rajtam, hogy néha az ördögnek is gyujtok gyertyát. Azért, ha ifju uramnak is úgy tetszenék, menjünk vissza a kocsmába, hol megismerkedtünk. Egy pár szavam volna, ha valahogy megérthetnők egymást.

— Tegye velem, Megyeri Gábor uram, a mire parancsolata van. Élve ugyan nem adom meg magamat, de megpróbálom, mint lehet ököllel vívni kard ellen?

— Mondtam, hogy a mit tettem, saját akaratomból tevém. És a mit ma hallottam, bizonyára megérdemlette a fáradságot. Tetszett nekem, hogy Radvánszky

György uram ily szépen megtartá lélekjelenlétét a kánpadon, míg mások jobbra csak értelmetlen imádságokat hadarnak össze. Szörnyű módra fészket vert bennünk a pártoskodás lelke, hogy a midőn testünk vad kinokkal küzköd, elménk hideg meggondolással újabb összeesküvések feltalálásával foglalkozik. Avagy nem azon tanácsot adá Radvánszky György uram a felkelők pártjának, hogy, tekintve végső kimerültségöket, hogy legalább ki ne vesszen a magva e háborgó fajtának, adják ma át a szót az országgyűlésen Eszterházy Pál nádornak s a püspököknek és az utóbbi esztendőben igen felgazdagodott gróf uraméknak? Hadd szerezzenek ezek szépen békét és amnestiát az országnak, hogy aztán, tiz-tizenöt esztendő múlva, ha ismét megtollasodunk, ott folytathassák a munkát, a hol ma félben kellett hagyniok.

— Elvégezte, Megyeri Gábor uram, mondókáját?

— Legfeljebb három szavam lesz még hozzá, aztán végeztünk egymással. Nagyon hizelegne nekem, ha ifju uram eltalálná gondolatomat. Ime, nézzen rám. Egyike vagyok mindjárt azoknak, a kik elvetik ugyan Radvánszky György uram tanácsát, de azért szívesen szolgálnak benne, mint eszköz. Követ akarok lenni Sáros vármegyében, s ha ifju uram megígéri támogatását, örökre köztünk marad, a mi ma éjjel Radvánszky György börtönében történt.

— Semmit sem ígérek.

— De legalább gondolkodni fog e tárgyról?

— Az embernek akarata ellen is eszébe jut, a mit beszéltek előtte.

— Helyes! felelé a zömök, elhizott emberke, oly kifejezéssel, mint a midőn valaki saját éles eszének győzedelmét tapasztalja. Tudtam, hogy értelmes ifjuval van dolgom; s hogy megmutassam, mennyire bízom egy nemes ember fél ígéretében is, kívánjunk egymásnak jó éjszakát, ajánljuk magunkat a viszontlátásig: mához egy hétre ilyenkor tudni fogjuk, mint folytatta tovább álmadozásait Radvánszky György uram a kínzás harmadik fokozata alatt.

IX.

A rettentő határidő megérkezett. Május nyolczadikán Caraffa ismét kérdé: minő titkos gyűlés volt az, mely a kastélyban, lakodalom ürügye alatt, tartatott? Radvánszky György az Isten fiának vére hullására esküvék, hogy nem tud semmit. A fővezér intett, s a hóhérok a munkához láttak.

Vegyünk át egyszerűen egy lapot a rideg történetből. „Egészen levetkezteték s lefekteték a kőpadra; elébb izzó szénnel hintették végig testét, később órákig sütögették derekát tüzes vassal. A sustorgó eleven hus párát bocsáta ki, melyet az utcán minden arra menő megérezett. Iszonyu fájdalmaiban mint sebzett oroszlán ordított, majd elveszté eszméletét s ajkán csak érthetlen szavakat rebegett. A midőn megőrült, Lipóczi Miklóst hívaták, hogy az úrvacsorát adná fel a szenvedőnek. A pap elvégzé imáját, s Radvánszky György lelke szabad lőn! Másnap a holttestet kivitték a vesztő helyre, a hóhérok a halottat kötélén, ősz hajfürteinél fogva, akarák felhuzni az emelvényre; azonban, a rothadó test súlyá-

nak engedve, a fejbőr elvált a koponyától, s a halott visszaesett. Ujra felvonszolták, levágták jobb kezét, aztán fejét; a testet négyfelé vágták, kivetették az országutakra, a fejét kiszégezték Eperjes város kapuja előtt a bitófára. “

Radvánszky János, Megyeri Gábor segítségével, apósa holttestének darabjait összelopkodtatá, a fejet megvásárolta tizezer talléron, és a tagokat összeillesztve, Szinnyén eltemetteté.

X.

Néhány hét mult el, s ezalatt az ifju helyzete mindinkább elviselhetlen lön. Megesküdött, hogy meghal vagy megszabadítja apósát, s ime, a szelid öreg már boldogan aluszsza örök álmát, s ő még sem találá meg a halált, melyet keresett.

Elhatározá tehát, hogy még egyszer elmegy oda, a hol a halált oly bőven osztogatják, s bevezetteté magát Caraffához.

— Nagy kérésem volna, ha meghallgatná generális uram.

— Beszéljen bátran és röviden: ha tőlem függ, előre megígérem teljesítését.

— Azt kérdem generális uramtól, tettem-e már én is annyit, hogy követhessem apósomat?

A fővezér visszahökken; az első pillanatban azt hitte, hogy ez a kétségbeesett ember talán élete ellen törekszik. Egy adott jelre poroszlók léptek be a szobába, s kikutatták az ifjat, nincs-e rejtett fegyver nála?

És csak a midőn erre nézve teljes megnyugvást

szerezhetett, küldé vissza poroszlóit, s közeledvén az ifjuhoz, mondá:

— Ugy vélem, jól értem, mily gonosz állapot az, visszamenni most Zólyom vármegyébe, épen és egészségesen, a midőn nem rég arra esküdöztünk, hogy meghalunk, vagy fundamentomostul együtt szétvettetjük a Medveczky-házát; sajnálva kell azonban kijelentenem, hogy ma reggel óta már nem állhatok ifju uram szolgálatára. Egy nappal későbbem talált hozzám bekopogtatni, mint kellett volna. Tudja meg: az eperjesi törvényszék fel van oszlatva. A császár engem az erdélyi hadak fővezérévé nevezett. Holnap indulunk egész udvarunkkal Gyula-Fehérvárra, Apaffy Mihály uram ő nagysága látogatására. A körülményektől függ: vendégek leszünk-e a fejedelmi palotában, vagy megpróbáljuk az urat játszani? Mindenesetre, Erdély még olyan hely, a hol szerencsét próbálhat ifju uram: úgy eshetik, hogy a mit ma nem teljesithetek, megadhatom ott, kamatostul.

Az ifju elhagyá Eperjest, a vidéket és az országot. Később Tököli utolsó harczaiban látjuk őt szerepelni. Jelen volt, a midőn e szerencsétlen pártvezért 1690-ben, Szeben melletti táborában, Erdély fejedelmének kikiálták. A történet nem említi többé nevét; hihető, hogy a még hét évig tartott harezi viszályokban a keresett halált megtalálá.

Az országot pedig a pozsonyi országgyűlés szépen pacificálá vala. A felkelők pártja annyira félrevonult, hogy a gyűlésben Medveczky Mátyás és Megyeri Gábor, az eperjesi vérbiróság tagjai, képezték az ellenzékét! A

nyomorultak azt hitték, így engesztelhetik ki a kiontott vért; de a többség „garázdaság“-nak és izgágálkodásnak nevezé a késő megtérésből származó idéetlenkedéseket. A Corpus juris egész sor törvényezikkel vsstagodott; aztán betették az aláírt és megpecsételt okmányokat az ország minden hiteles helyének archivumába. Megvolt a fegyvernyugvás; de, mint Radvánszky György mondá, a vita tárgya nem szűnt meg. Tizenhárom év mulva, Rákóczy Ferencz alatt, a harc megújult s tartott tiz esztendeig.

Mi lett Caraffából?

Hatalmas, gazdag gróf, s beköltözött bécsi palotájába, azon szándékkal, hogy élvezze kincseit még vagy harmincz esztendeig. Ugy tapasztalá azonban, hogy ama fővárosban, a hol Kinsky és Strattman még most is korlátlan hatalommal uralkodtak, a régi nemesség nem ismeré el magához hasonlóknak az olyan embert, a ki képes volt mások kezében nyomorult eszköz lenni. Hamar kezdé érezni, hogy a bécsi levegő nem olyan, mint távolból képzelte. Azon gondolatra jutott tehát, hogy kineveztetí magát az udvar spanyolországi követének, s azon távol országban, hol, mint hitte, senki sem ismerheti őt, élvezendi rangja, kincse és vagyona előnyeit. És kívánsága teljesedésbe ment. 1693 elején megkapta a megbízást, hogy mint rendkívüli követ Madridba menjen. Rögtön oly készüléteket tón, hogy fényüzése által egész Bécsset bámulatra ragadta. Csak most kezdték észrevenni, mily gazdag szürete lehetett generális uramnak Eperjesen. Három hétig szórta az aranyat; messze külföldről hozták számára a legpompásabb kocsikat és lóra való szerszámokat; még cselédeit is arannyal és ezüsttel

kivert bérruhákba öltöztette. Már ki volt tűzve az indulás napja, s az új követ rendre járt bucsulátogatásokra a külföldi követekhez.

Csak a spanyol követségi palota volt még hátra: Caraffa e büszke helyre is elbizakodva lépett. A követ nyájasan fogadta őt; de egyszerre úgy nyilatkozték, hogy ha Caraffa Antal ur Nápolyban született, Nápoly pedig II. Károly spanyol király birtokához tartozik, akkor a spanyol király nem fogadhatja el saját alattvalóját úgy, mint a római császár személyesítőjét s megbízott sérthetlen követét!

E szavak Caraffára nézve a végső ítélet kimondása voltak. Abban büntette meg sorsa, hogy a ki özönével ontotta a vért, hogy annak árán rangot, fényt vásárolhasson, most, midőn leghőbb vágyai teljesülendők voltak, nyomorú ok miatt megbukott. A mester, a ki harmincz bakót tartott zsoldjában, a ki sirásra, jajgatásra meg nem indult, a ki szörnyű vérengzései által örök átkot szerzett nevére: megőrült azon való szégyenletében, hogy nápolyi származása miatt nem bir képességgel arra, hogy a madridi udvarban mint követ szerepelhessen!

Ki hitte volna, hogy a ki az eperjesi mézszárszéket felállította, annak ily könnyen sebezhető gyenge oldala is lehessen?

Nyomorultan halt meg, még azon év márcz. 6-án. Neve az emberi szörnyek sorában áll; de emlékét nem őrzi azon félelmet és bámulatot követelő titkos erő, mely nagy zsarnokok sirját ótalmazza. Nevét a közmegvetés büzhödt mocsara fogta körül.